

KIVONAT
A TANULMÁNYKÖTETBŐL
2018

JÖVŐNK A GYERMEK

ADALÉKOK A NÉPESSÉGGYARAPODÁS
TÁRSADALMI PROGRAMJÁHOZ I.

GYERMEK ÉS CSALÁDBARÁT
MAGYARORSZÁGÉRT

JÖVŐNK A GYERMEK

Adalékok a népességgyarapodás
társadalmi programjához I.

Kivonat a tanulmánykötetből
2018

Kiadja:

Összefogás a Gyermek- és Családbarát Magyarorszáért
Szakértői Műhely

További információk: www.plusz1baba.hu

A javaslatokat, megjegyzéseket az alábbi címen várjuk: plusz1baba@gmail.com

A készülő könyv előrendelhető ezen a [LINKEN!](#)

Készült 1000 példányban

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
1. A program aktualitása	5
2. A kihívás, helyzetkép	6
2.1. A születések számának alakulása	6
2.2. Várható trendek	7
2.3. Megoldási kísérletek, a beavatkozások eredményessége	8
2.4. A folyamatok hátterében a szocializáció áll	9
2.5. A kisgyermekkori fejlődés pszichoneurológiája.....	9
2.6. Társadalompszichológiai folyamatok	10
2.7. Gyermekintézményi ellátás csecsemőkorban.....	11
3. Az alkotási folyamat	12
4. A Szakértői Műhely javaslatai	13
4.1. Demográfiai stratégia kidolgozása	13
4.2. Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium	14
4.3. A „Hivatásos Szülők” (HISZÜK) életpályamodell	16
4.4. A gyermeknevelés elismerése a nyugdíjban	17
4.5. Nemzeti lakásprogram.....	17
4.6. Szülőkötvény	18
4.7. A gyermekvállalás ösztönzése adócsökkentéssel.....	18
4.8. A gazdasági értéklánc újragondolása	19
4.9. Társadalombiztosítási kötvény.....	19
4.10. A társadalombiztosítás finanszírozása.....	19
5. Várható eredmények	21
Hivatkozások	22
Melléklet	23

Vezetői összefoglaló

Magyarország 2010 óta élen jár a családok támogatásában. Megindult egy olyan folyamat, amely hosszú évtizedek után utat nyithat a nemzet újjászületéséhez. Bár a népességfogyás megállítása még egy előttünk álló feladat, az új parlamenti ciklusban eljött az ideje a családok helyének, szerepének újragondolására a társadalmi-gazdasági folyamatokban.

1. Napjaink népesedési mutatói további cselekvésre sarkallnak. A jelenlegi termékenységi szint stabilizálódása vagy csökkenése — reális feltételezések szerint — az országot egyre meredekebb demográfiai lejtő felé vinné, amely **tovább gyorsuló népességfogyással** és a lakosság radikális elöregedésével járna.
2. Egyszerű becslés alapján, 70 éves átlagéletkorral számolva, évente 130–140 ezer újszülöttre lenne szükségünk a 9–10 milliós lélekszám fenntartásához, illetve az infrastruktúra és az intézményrendszer gazdaságos működtetéséhez. Ezt a célt kellene elérnünk.
3. A negatív kimenetelű forgatókönyvek számbavétele a népesedés- és családpolitika újragondolását teszi szükségessé. A kedvezőtlen trend megfordításában **az időtényező meghatározó jelentőségű. A következő 1–2 évben még lehetőségünk van** egy eredményes program megvalósítására.
4. A szülőképes kor felső határán van az utolsó, jelentős létszámú generáció, amely képes lehet a fenntarthatóságot biztosító utódnemzedék (a harmadik hullám) elindítására. A korosztály női tagjainak száma évente várhatóan kb. 5 ezer fővel csökken.
5. Az eddigi családpolitikai intézkedések, bár növelték a termékenységet, nem vezettek trendváltáshoz. **Egy rövid, közép és hosszú távú, átfogó, sokoldalú nemzeti népesedési, család- és közösségfejlesztési stratégiára van szükség a nemzet jövőjének biztosításához.** Egy ilyen terv kidolgozásának most értek meg a feltételei.
6. A téma hazai és nemzetközi szakértői között vannak, akik a népességszám hosszú távú biztosításához a migrációt is kívánatosnak tartják. Mi, a bevándorlás támogatása helyett, fontosabbnak véljük a gyermekvállalási kedv elősegítését.
7. Az elmúlt időszak családbarát intézkedéseinek iránya kedvező, mégis azt kell látnunk, hogy nem érték el a kívánt hatást. A 2010-ben hivatalba lépett kormány nyolc tárgykörben összesen 39 intézkedéssel javította a családok helyzetét, támogatta a gyermeknevelést, a kisbabák világra hozatalát (EMMI 2017: 105), a támogatás összege 8 év alatt több mint a kétszeresére, a GDP-n belüli aránya pedig 3,5%-ról 4,8%-ra emelkedett. Ezen elismerésre méltó intézkedések után a kormányzat előtt még számos születésösztönző program lehetősége áll.
8. Megközelítésünk két sarokköve az elkerülhetetlen **szemléletváltás igénye és a transzdiszciplinaritás.** Szakértői műhelyünk, a Barankovics Alapítvány támogatásával több mint 200 szakember közreműködésével három éve dolgozik a probléma föltárásán és megoldási javaslatok kidolgozá-

sán.¹ Tagjaink a legkülönbözőbb tudományterületekről érkeztek, így elemzéseink a **pszichológia, a szociológia, a szociálpszichológia, a közgazdaságtan, a neveléstudomány, a statisztika, a demográfia, a teológia, a filozófia** és más szakterületek által feltárt jelenségekre együttesen támaszkodnak.

9. A népesedés kérdése megközelítésünkben nem pusztán „demográfiai” téma, hanem **család- és társadalomlélektani, társadalomszervezési, társadalompedagógiai, teológiai feladat**, amely a szülőpár és a közösségi védőháló szellemi, lelki állapotától a gazdasági feltételekig a probléma sokrétű megértését igényli.
10. **Júniusban megtartott konferenciánk után egy átfogó tanulmánykötettel jelentkezünk**, amely hamarosan megvásárolható lesz a könyvesboltokban. Eddig is folyamatosan tettünk javaslatokat a kormány illetékeseinek, amelyek közül számos már beépült az döntési folyamatokba (családok éve, népességkutató intézet, nemzeti konzultáció stb.).
11. A gyermekvállalást és a családstabilitást befolyásoló tényezőket szélesebb spektrumban értelmezzük az eddigi szakirodalomnál. A személyek és családok döntéseiben meghatározó jelentőséget tulajdonítunk a személyes múlt történéseinek, a családtagok és a családok belső minőségének, a jelen életfeltételeinek, és a jövőben várható eseményeknek.
12. Mivel a szülőképes korosztály létszáma évről évre jelentősen csökken, szakértői műhelyünk a leg-sürgősebb feladatnak **a 35 éves kort betöltött**, nagy létszámú generációk megkérdezését látta, annak érdekében, hogy megtudjuk, **mire lenne szükségük még egy gyermek vállalásához**.
13. Parlamenti megbízásra, a Nézőpont Kutató Intézet közreműködésével 2017-ben reprezentatív vizsgálatot végeztünk. A kutatás megállapításai szerint a 35–44 éves korosztály 25%-a, közel 400 ezer fő egyértelműen szeretne még egy gyermeket. **A szükséges intézkedések gyors megvalósítása esetén** ez – néhány év távlatában –, a jelenleg várható létszámon felül további nagyszámú újszülöttet (100–120 ezer gyermeket) jelenthetne.
14. Javasatainkat rangsorolva egy ütemtervbe illesztettük, kiválasztva azokat, amelyek a legkisebb befektetéssel, a legrövidebb idő alatt, a legnagyobb eredményességgel vezethetők be. Ezek szerint az egyik legerőteljesebb hatás a **„Hivatásos Szülők” életpályamoddell**, majd a transzferhatások miatt **a nyugdíjkiegészítéssel** és a **„Nemzeti Lakásprogrammal”** érhető el.
15. A részletesen kidolgozott **„Hivatásos Szülők” életpályamoddell** szerint azok, akik hajlandók legalább három gyermeket törvényben meghatározandó feltételek szerint vállalni, **méltányos jövődelmet** kapnának, és képzési folyamatban vennének részt, amelyhez egy lokális családvédelmi támogatás járulna.
16. Kutatásunk megerősítette, hogy **jelentős társadalmi igény van a „Hivatásos Szülők” életpályamoddell** bevezetésére. Egyszerre tudunk támaszkodni tehát a kormányzat eltökélt családpolitikájára és a társadalomban meglévő igényekre.

1 A kiadvány a *Jövőnk a gyermek. Adalékok a népességgyarapodás társadalmi programjához I.* című tanulmánykötet összefoglalása. A kötetet – amely hamarosan megjelenik a könyvesboltokban – Báger Gusztáv és Benda József szerkesztette. Írta, illetve a műhelymunkában részt vett több mint 200 szakértő.

1. A program aktualitása

Napjaink népesedési jelenségei alapos átgondolást igényelnek. **Ha változtatni akarunk a kedvezőtlen tendenciákon, újra kell gondolnunk az élet forrásának, a család működésének fel-tételrendszerét.**

A demográfiai helyzetünket sokan vizsgálták az elmúlt évtizedekben, számos javaslat és intézkedés született a trend befolyásolására, ám ezek a mai napig nem változtatták meg a reálfolyamatokat. A számszerű eredmények felmutatásához az okok mély megértésére és **komplex, átfogó, sokrétű stratégiára** van szükség. Tanulmányunkban ezért elsősorban azt vizsgáljuk, hogy milyen okok játszanak szerepet a kedvezőtlen népesedési viszonyaink alakulásában, lehetséges-e, és hogyan, a népességfogyás megállítása, és ha igen, milyen eszközrendszer áll ehhez rendelkezésünkre. Javaslatainkban a termékenység javításának új lehetőségeivel és módszereivel foglalkozunk. **Feltételezésünk szerint a javaslatok megfontolása és ütemes bevezetése 1-2 éven belül dimenzióváltást hozhat a termékenység alakulásában.**

Nyilvánvaló, hogy a gyermekvállalás elsősorban két ember, a házaspár legszemélyesebb döntése. Az egyik legfontosabb társadalompolitikai feladat, hogy a személyes vágyakat, kívánságokat egyeztesse a társadalom perspektivikus igényeivel, **a személyes érdekeket szinergiába hozza a nemzet érdekeivel**, helyreállítsa a magánérdek és a közjó viszonylatában évtizedekkel ezelőtt megbomlott egyensúlyt.

További célirányos intézkedések hiányában **felgyorsuló mértékű népességcsökkenés** várható. Olyan társadalmi, települési és családi környezet megteremtésére van szükség, amely száműzi a hitetlenséget, a tehetetlenséget, a bizalmatlanságot,

és amely felébreszti közösségeink és családjaink önfejlesztő, öngyógyító erejét.

A Szakértői Műhely szeretne közreműködni egy határozott, számszerűen tervezhető és ellenőrizhető **hosszú távú népesedési stratégia** kialakításában, amely tudományos megalapozottsága mellett széleskörű politikai és társadalmi támogatást is élvez.

A következő években a legnagyobb létszámú évfázatok 35%-kal lesznek kevesebben. **Az időtényezőnek tehát meghatározó szerepe van a sikeres beavatkozásban. Csak a következő egy-két évben van esély egy fordulatot** felmutató program megvalósítására.

Munkacsoportunk **több mint 200 önkéntes** közreműködésével azért jött létre, hogy megtaláljuk a hazánkat (is) érintő demográfiai kihívás gyökereit, társadalmi háttérét, és ennek ismeretében egy olyan összetett, eredményt hozó stratégiai terv kidolgozásához kezdjünk hozzá, amely a megoldásokra, sőt az új lépésekre fókuszál. A folyamat egyik eredménye ez a rövid áttekintés a problémák vélelmezett okairól és a megoldási javaslatokról. Az itt közölt megállapítások széleskörű szakirodalmi elemzését a hamarosan megjelenő terjedelmes tanulmánykötet tartalmazza, melynek kiadása folyamatban van.

Ebben az összefoglalóban áttekintjük a társadalmi kihívás legfontosabb tényezőit, és a megoldási javaslatokat, várható eredményességük szerint rangsorolva. Három ütemet valószínűsítve bemutatjuk a gyors beavatkozást feltételező akciótervek azon elemeit, amelyekről úgy véljük, hogy pár éven belül meghozhatják a várt eredményeket, és ennek érdekében – a teljesség igénye nélkül – felvázolunk néhány komplex stratégiai javaslatot.

2. A kihívás, helyzetkép

A magyar népesség fogyása – a világon egyedülálló: a születésszám-csökkenés megszakítás nélkül negyven, a fogyás harminc éve tart (DEMÉNY 2016: 308). 1980 és 2018 között 931 ezer fővel csökkent a népesség száma, az élveszületések száma 57 ezerrel.² A KSH számítása szerint 2100-ban már csupán 5,2 millió élnek majd Magyarországon, ráadásul az akkori népességnek több mint 36%-a 65 évnél idősebb lesz (KOVÁCS 2016). Mérséklődik a házasodási kedv, a megkötött házasságok növekvő aránya bomlik fel (lásd Melléklet). A fiatalok jelentős része nem akar, vagy nem képes párkapcsolatot kialakítani. A széthulló családokban férfi és nő, de leginkább a gyermek sérül, ami tovább terheli a következő generációk mentális egészségét.

A fogyatkozó népesség kérdése itt-ott már a hatvanas években is megjelent, mégsem történtek hathatós intézkedések. Ma sem tekinti minden szakértő negatív jelenségnek a népességfogyást. A negatív folyamatot jelentősen támogatja a mai globális világrend számos közvetlen és közvetett hatása, de van még esély a trend megváltoztatására.

A veszélyt jelző, többnyire nem szakmabeli szakértők, népi írók (Kodolányi János, Fülep Lajos, Illyés Gyula, Fekete Gyula, Magyar Katolikus Püspöki Kar és mások) javaslatai korábban nem találtak utat a döntéshozók felé.

2.1. A születések számának alakulása

Tanulmányunkban a születések számára helyezzük a hangsúlyt, mert elsősorban ez biztosítja a kultúra folyamatos reprodukcióját.

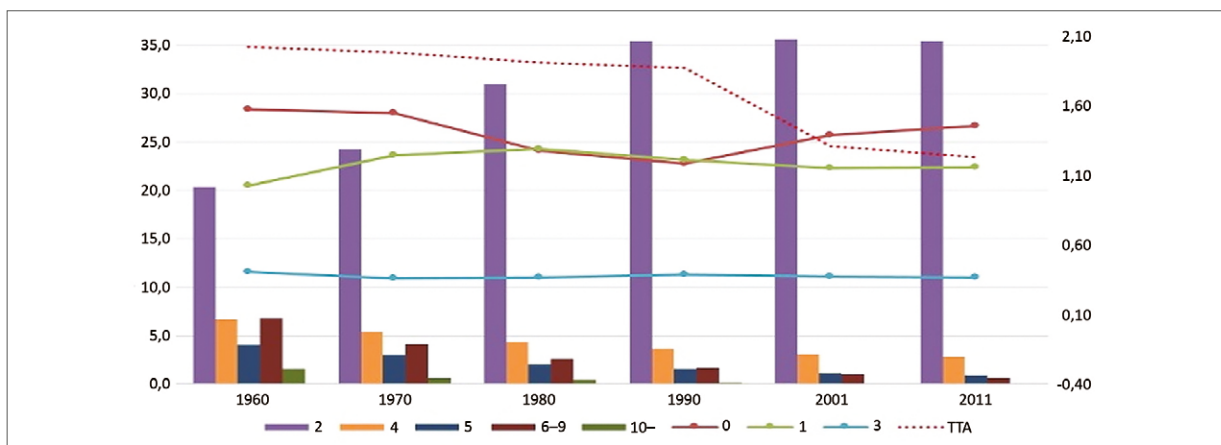
Magyarország jelenlegi területére vetített élveszületések száma már a XX. század elejétől csökkenő trendet mutat, ám az 1930-as években ez a trend megfordult (FARAGÓ 2011). A II. világháborút követően a nyugaton „baby boom”-nak, nálunk „Ratkó-korszak”-nak nevezett időszakban emelkedést figyelhettünk meg, amit **1954-től zuhanásszerű csökkenés** követett. 8 év múlva, 1963-ben már mintegy 100 ezerrel kevesebb az élve születések száma (KSH 2011:17). A világ 20 leggyorsabban csökkenő lélekszámú országa közé tartozik Magyarország³. 224 ország közül **világviszonylatban az utolsó 10%-ban található**. Európában, a volt szocialista országokkal hasonló helyzetben, az utolsó helyek egyikén állunk.⁴

A termékenység változásának van egy ritkán vizsgált aspektusa: a családméret változásának folyamata. Ez azért érdemel különös figyelmet, mert egyrészt rámutat azokra a körülményekre, amelyek nem olvashatók ki a termékenységi átlagokból, másrészt a lehetséges célkitűzéshez is információt nyújthat. Erre később visszatérünk.

2 Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltés ideje: 2018 szeptember 18.)

3 Népességünk által elszenvedett traumákat tovább növelték a XX. század vesztes háborúi.

4 A CIA, az AEÁ Központi Hírszerző Ügynökségének 2015-ös adatai. Az évről-évre közzétett (legutóbb 233 államot tartalmazó) listán Magyarország a 206-dik helyen végzett. Lásd: [Szerző nélkül] (2016): Demográfiai lejtő: egy sorban a polinéz szigetekkel. HVG május. 4. https://hvg.hu/hetilap/2016.19/201619_demografiai_lejto_magyarorszag_egy_sorban_egy_polinez_szigettel (Letöltés ideje: 2018. október 26)

1. ábra. A nők gyermekszám szerinti százalékos aránya és a teljes termékenységi arány (TTA) 1960–2011 (KSH)

Az 1. ábrán pontozott vonal jelzi a termékenység csökkenését, ami az 1980-as évektől indult meg. Nem változott a gyermektelen, az egy- és a háromgyermekes nők aránya a populációban (folytonos vonalak), megnőtt a kétgyermekeseké, miközben jelentősen csökkent a négy és több gyermeket nevelők száma (oszlopok). Vagyis – a hatvanas évekhez képest – **a négy- és többgyermekesek számarányának lényeges visszaesése és a kétgyermekesek arányának a növekedése a legnagyobb változás a családok méretében. A termékenység zuhanásával tehát a nagycsaládok népességen belüli visszaszorulása járt együtt. A folyamat egyértelműen mutatja, hogy a nagycsaládok számának célzott növelése lehet az egyik megoldás a termékenységi átlag növelésére.**

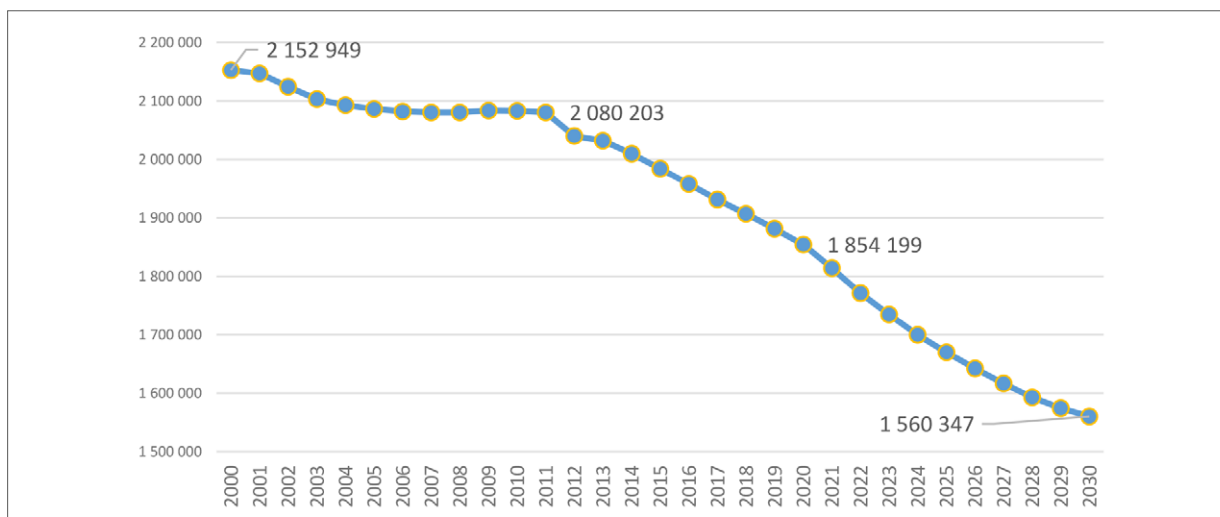
2.2. Várható trendek

A várható születésszámok rendkívül kedvezőtlen képet mutatnak, ami néhány évre előre viszonylag könnyen kiszámítható. A KSH által

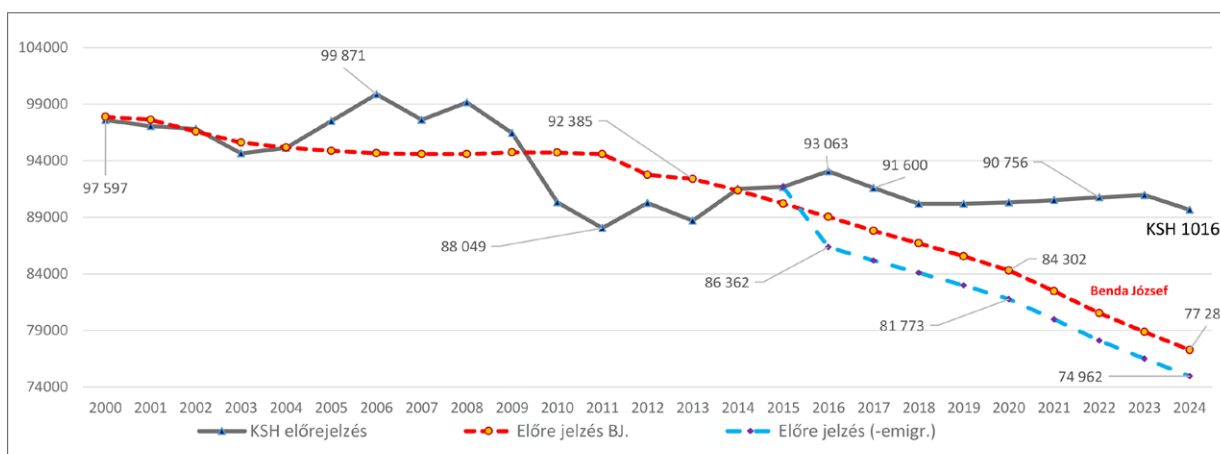
nyilvánosságra hozott adatokat figyelembe véve visszamenőleg kiszámítható a korcsoport teljes létszáma, amellyel elosztva az évente megszületett gyermekek számát, megkapjuk a termékenységet. Ennek átlagával számolva előrevehető az újszülöttek várható száma (2–3. ábra).

Potenciálisan „termékeny” korcsoportnak a 15–45 év közötti női populációt tekinthetjük. A szülőképes korú nők száma az ezredforduló óta csökkent, 2 millió alá esett, amit további erőteljesebb csökkenés követ. Bár 2016-ban valamelyest nőtt a születések száma, ez a növekedés – minden bizonnyal – az ún. „kapuzárasi pánik”-nak volt betudható.⁵ Saját számításaink azt mutatják, hogy (amennyiben nem dolgozunk ki, és hajtunk végre egy koherens stratégiát), a következő 10 évben további 20–25%-os születésszám-csökkenés várható. **A trendfordulás eléréséhez a következő években legalább évi 10–15%-kal több gyermek világrahozatalára lenne szükség,** amit később – a szülőképes korosztály jelentős csökkenése miatt – már csak a termékenység erőteljes emelkedésével lehetne elérni.

5 Kapitány Balázs meglehetősen költséges megoldásnak látja a kismértékű növekedést: „a jelenlegi növekedés mögött a 2014-es népesedéspolitikai csomagot – gyed extra, testvérgyes és társaik – feltételezhetjük. Amikor most egy viszonylagos sikerről beszélünk, érdemes azt is szem előtt tartani, hogy ezt milyen áron, milyen hatékonysággal sikerült elérni.” (KAPITÁNY 2017).

2. ábra. A 15–45 év közötti nők várható létszáma 2000 és 2030 között

3. ábra. Születésszám-előrejelzések, 2006–2025, a KSH forrásából készítette Benda József

Forrás: [s://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html](https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html) (Letöltés ideje: 2018. október 29.)

Mivel nemcsak kevesebben, hanem öregebbek is leszünk, ezért a népességsökkenés folyamata nem áll meg 2025-ben, hanem ez a folyamat felgyorsulva halad tovább (Tóth I. 2016: 34).

Egyszerű becsléssel kiszámítható, hogy évente 130–140 ezer újszülöttre lenne szükség a 9–10 milliós lakosság fenntartásához.⁶ **A jelenlegi 90 ezer körüli születésszám egy 6,3 milliós populáció újratermelését fedezi.**

2.3. Megoldási kísérletek, a beavatkozások eredményessége

A gazdasági ösztönzők termékenységre gyakorolt hatását sokoldalúan vizsgálták a hazai és a nemzetközi szakirodalomban (Kapitány – Spéder 2007: 137). Hazánkban az elmúlt évtizedekben a népességsökkenés megakadályozására hivatott legfontosabb intézkedések (1967: gyes, 1984:

⁶ Feltételezve a 70 év körüli átlagos életkort, és azt, hogy évente közel azonos létszámban születnek a gyermekek.

gyed, 1993: gyet, 2011: csad) eredménye az volt, hogy a hatálybalépést követő **1-2 évben kissé stabilizálták a születések számát.**⁷

Bár az elmúlt időszak családbarát intézkedéseinek iránya kedvező, mégis azt kell látnunk, hogy nem érték el a kívánt hatást. A 2010-ben hivatalba lépett kormány nyolc tárgykörben összesen 39 intézkedéssel javította a családok helyzetét, támogatta a gyermeknevelést, a kisbabák világrahozatalát (EMMI 2017: 105), a támogatás összege 8 év alatt több mint a kétszeresére, a GDP-n belüli aránya pedig 3,5%-ról 4,8%-ra emelkedett.⁸ Az elismerésre méltó intézkedések után is biztosak vagyunk abban, hogy a kormányzat családtámogató, születésösztönző lehetőségeiben még hatalmas tartalékok rejlenek.

A megoldandó feladat rendkívül nagy, több évtizedes elmaradásokat kell pótolni, helyenként újragondolni a társadalmi alrendszerek működését. Demény Pál így fogalmaz: „A kormánynak »nem szokványos« módon kell majd gondolkodni, és keresni a hatékonyabb intézkedéseket, és alkalmazni is ezeket. [...] Igen nagy feladatról van szó, amelyet a demográfusok és más társadalomtudósok nagyrészt figyelmen kívül hagynak” (DEMÉNY 2016: 296).

Ahhoz, hogy a születések számában lényeges elmozdulást láthassunk, a mélyebb okok megértésére épülő **komplex, sokoldalú, átgondolt demográfiai stratégiára van szükség.** Egy gyermek- és családbarát társadalmi környezet felépítéséhez **újra kell gondolnunk a család szerepét, sikeres működésének feltételeit, a fizetett munkához való viszonyát a fenntartható társadalom újratermelési folyamatában.**

2.4. A folyamatok hátterében a szocializáció áll

Miért térünk ki külön a család és **a gyermekek fejlődéséhez szükséges körülmények** fontosságának hangsúlyozására? Azért, mert – a pszichológiai kutatások szerint – hosszútávon ezek **határozzák meg a társadalom mentális egészségét és a reprodukciós képességét.**

A gyermekek szocializációjának elsődleges színtere a család, majd ezt követően a gyermekgondozási intézmények, az iskolarendszer, a kortárs közösségek és a média. **A legújabb kutatások szerint (BENDA 2015, 2018) a kommunizmus idejében történt tudatos családdrombolás, a csecsemőgondozás hiányosságai, az iskolai szocializáció anomáliái és a virtuális világ kedvezőtlen hatásai felől ered a társadalmi problémák jelentős része, amelyek a nemzet értékrendjében, lelki állapotában, és a termékenység alakulásában is megmutatkoznak.**

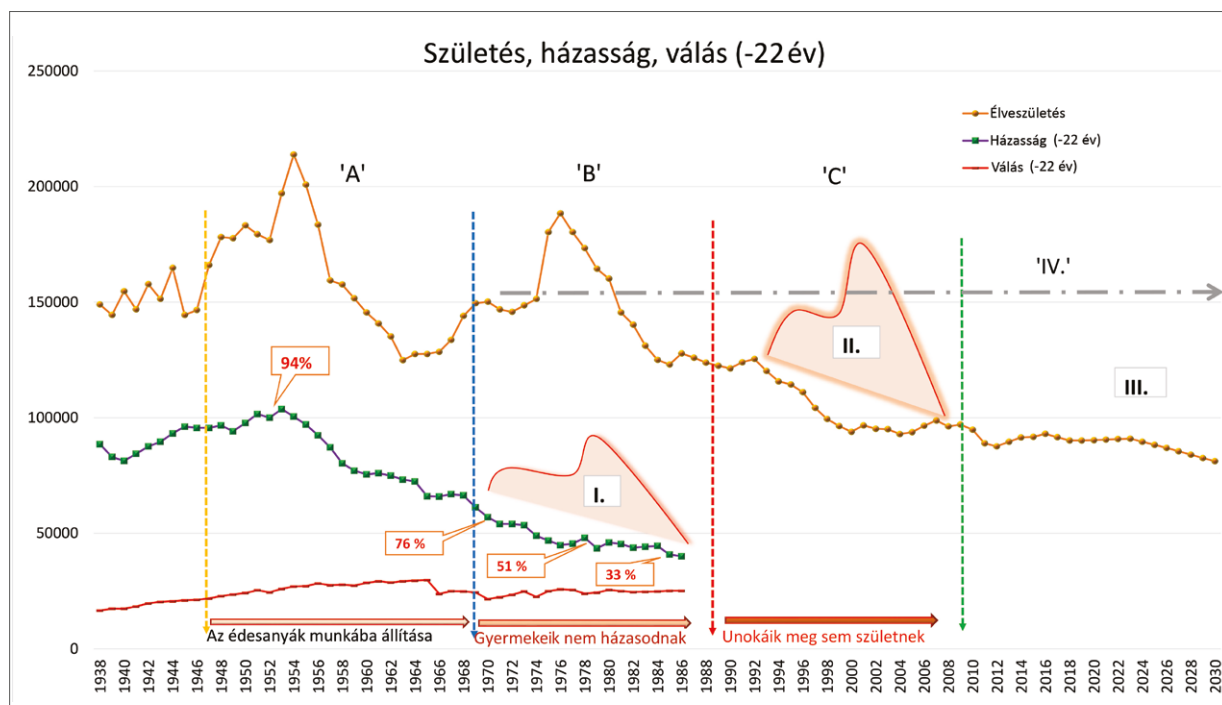
Amikor a születések számát elemezzük, nem elégséges tehát az aktuális társadalmi értékrend, a nők munkaerőpiaci helyzete vagy gazdasági ösztönzők figyelembevétele. **Csak az egymásba fonódó generációk történelmi folytonosságába ágyazott társadalmi, közösségi és családi életformákat szemlélve** tudjuk megérteni a demográfia alakulását, és kialakítani egy eredményes népesedési stratégiát. Ezért röviden kitérünk ennek társadalomtörténetére is.

2.5. A kisgyermekkorai fejlődés pszichoneurológiája

A szeretetteljes, testközeli anya-gyermek kapcsolat az alapja a felnövekvő gyermek szociális, érzelmi, utódgondozási, intellektuális stb. képességeinek (BOWLBY 2009). A csecsemőkorban

7 Vannak kutatók, akik eredményesebbnek látják e beavatkozásokat (VUKOVICH 2000: 467).

8 A jelenlegi szakpolitika „igen pazarló, nagyon költséges és kevésbé hatékony” (SZUROVECZ 2016).

4. ábra: Három nemzedék születésszáma, házassága és válása⁹

Saját szerkesztésű ábra az alábbi forrás alapján: http://www.ksh.hu/stadat_hosszu (Letöltés ideje: 2018. november 27.)

megtapasztalt intim kötődés nélkül a gyermekeknek és a felnőtteknek egyaránt életminőség-romlással, elmagányosodással, egészségügyi kockázatokkal kell számolniuk. Egy nagy min-tás kutatásban (HARRIS 2018) kimutatták, **hogya gyermekkorai traumák agyi-strukturális el-változásokat okoznak, amelyek drámaian be-folyásolják a gyermek kapcsolódási képessé-gét, elköteleződési hajlandóságát, felnőttkori egészséget, és korai halálhoz vezetnek.**

A megfelelő népességszám kialakításán túl **a nemzet mentális gyógyulásának, felemel-kedésének, nemzetközi versenyképességének kulcsa a fogantatás pillanatától megvalósuló anya-gyermek és az őket körülvevő családi szeretetkapcsolatokban rejlik.**

2.6. Társadalompszichológiai folyamatok

Ahogy a fejlődéslélektani kutatások mutatják, a később szülővé váló nemzedékek a csecsemő- és kisgyermekkorban megtapasztalt gondozási mintákat, szülői bánásmódot örököltik tovább a következő generációra.

Mivel a születésszám hirtelen zuhanása az 1954-ben kezdődött (4. ábra), ennek vizsgálatára kiemelt figyelmet fordítottunk.

Az 1950-es évek egyik legerőteljesebb tár-sadalmi folyamata az erőltetett iparosítással összefüggésben a nők munkába állítása volt. 1975-ig a korábbi 25%-ról 75%-ra emelték a nők foglalkoztatását. A csecsemőket – hathetes (!)

⁹ Az ábrán a házasságok és válások adatai 22 évvel korábbra vannak igazítva, hogy könnyen követhető legyen az adott évben született korosztály házassodás hajlandósága. A vízszintes vonal ('IV'), a népesség fenntartásához szükséges gyermekszámot mutatja.

gyermekágyi segély után – bölcsődékbe terelték, vagy a nagyszülők, szomszédok vigyáztak rájuk. Napos, hetes és hónapos bölcsődék működtek,¹⁰ ami nem tette lehetővé a csecsemők szeretetteljes gondozását. Ennek a folyamatnak a (kisgyermekkorai szeparációs trauma) következményeit látjuk az egymást követő generációk viselkedésében (transzgenerációs örökség).

Ahogy a 4. ábrán látjuk, 1954-től kezd zuhanni a gyermekszületések száma ('A' generáció). 9 év múlva, 1963-ban, már 100 ezer gyermekkel kevesebb születik. Az A generáció még 97%-ban megházasodott,¹¹ de kényszerű munkába állítása miatt nem tudta átadni a 'B' generációnak a szeretetteljes gondoskodás élményét. Az 'A' generációban már a válások száma 25%-kal növekedett, és nem reprodukálta saját létszámát. 1963-ban fordul a trend, majd 1967-ben a gyēs bevezetése (10–13 ezer gyermekkel) növelte a születések számát, amit 1969 körül a „Ratkó-nemzedék” szülőképes korba lépése tovább növelt ('B' generáció). A második ('B') generáció – a szüleik által átélt szeparációs trauma következtében – már nem tudta megkapni, elsajátítani a kapcsolódási, kötődési képességet. Ez a csoport már csak 50%-ban kötött házasságot (50%-uk ma is nőtlen/hajadon, I. zóna). A kevesebb házassághoz képest arányaiban duplázódott a válások száma. A 'C' generáció az 1990-es évektől lépett szülőképes korba, és nem hozta létre utódait (a

harmadik hullám nem jött létre, II. zóna). Ők ma 28–48 évesek.

Amikor tehát ennek a generációnak szeretnénk segítséget nyújtani a párválasztásban és a gyermekvállalásban, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a döntéseik mögött meghúzódó személyes sorsukat, élettörténetüket.

2.7. Gyermekintézményi ellátás csecsemőkorban

Jóllehet csecsemőkorban a személyes anyai-szülői gondozás tekinthető ideálisnak, vannak, akik a gazdasági kényszer vagy karriervágy miatt nem tudnak/akarnak otthon maradni gyermekeikkel. Számukra szükséges minőségi intézményes csecsemőellátást biztosítani.

Az ötvenes-hatvanas években érvényesülő, elhibázott gyermekintézményi koncepció, az egész napos, hetes, hónapos bölcsődei ellátás, amely miatt a gyermekek nem kaphatták meg a szükséges anyai szeretetet, a személyre szóló gondozást, generációkra átörökölt kedvezőtlen hatásokkal járt (BENDA 2015).

A kutatók ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a minőségi bölcsődei nevelése eltérő eredményeket hordozhat, vagyis nagyon oda kell figyelni a bölcsődék minőségi fejlesztésére, nem elég a pusztán fizikai ellátás.

¹⁰ A hetes bölcsőde azt jelentette, hogy hétfő reggeltől szombat estig az intézményben voltak a gyermekek.

¹¹ Ez a generáció egy 2013-as vizsgálat szerint – a később születettekhez viszonyítva – arányaiban sokkal inkább meg is őrizte párkapcsolatait (SZÁNTÓ-SUSÁNSZKY 2013: 46).

3. Az alkotási folyamat

Az elemzések vázlatából is látható, hogy a népességfogyás tünet, része és eredménye egy generációkon átívelő, hosszú társadalmi, közösségi és lelki-tudati folyamatnak. Már a megértése is komplex feladat, amely multidiszciplináris megközelítést és a megszokott gondolkozásmódból való kilépést igényli.

Abból indultunk ki, hogy a komplex probléma felfejtéséhez szemléletváltásra (paradigmaváltásra) és transzdiszciplináris megközelítésre van szükség. Támaszkodtunk ezért a pszichológia, szociológia, szociálpszichológia, neveléstudomány, statisztika, demográfia stb. szakirodalomban feltárt megközelítéseire, hogy szélesebb tapasztalati alapokra helyezzük a levonandó következtetéseket. Egy konferencia- és workshop-sorozat keretében az elmúlt három év alatt 33 műhelymunkát és két konferenciát tartottunk. A maga-

tartástudományi szervezetfejlesztés eszköztárát alkalmazva teremtettük meg a komplex folyamatok feltárásához szükséges kreatív, inspiráló légkört.¹²

Az irányított tréningszerű műhelymunkákban tanulmányok tucatjai készültek el. A gyermekszületést befolyásoló tényezők jelentős részének feldolgozását követően jelentettük meg a **„Kreatív megoldások a népességfogyás megállítására I–VI.”** című sorozatunkat.

Az így kialakult javaslatokat – a célok gyors és hatékony elérése érdekében – nem publikáltuk, hanem személyesen és írásban eljuttattuk mintegy 20 felső- és középvezetőhöz. Örömmel tapasztaltuk, hogy több javaslatunk egyezett a kormányzat szándékaival, és jelentős részük már beépült a törvényhozási folyamatokba, illetve a pályázati kiírásokba (BENDA és mtsai 2016).

Javaslat	Időpontja	Megvalósult	Időpontja
Kutatás a 35–45 évesek körében	2015	35 plusz	2017
200 szakértő javaslatai	2016	Családbarát Ország projekt	2018
A szeretetcsaládok éve	2016	A családok éve	2018
Népesedési kormánybiztos és kormánybizottság	2016	Családügyi kabinet	2017
Családpolitikai Kutató-Fejlesztő Intézet	2016	Kopp Mária Intézet (KINCS)	2017
Társadalmi konzultáció indítása	2015	Nemzeti konzultáció	2018

12 A fejlesztési folyamat alapja a harminc évnyi iskola- és szervezetfejlesztő munkával kialakított korszerű „Humanisztikus Kooperatív Tanulás” program volt (BENDA 2007).

4. A Szakértői Műhely javaslatai

Ebben a fejezetben azokat a javaslatokat vesszük sorra, amelyek — álláspontunk szerint — nélkülözhetetlenek a probléma megoldásához, és még nem indultak el a kodifikációs folyamatban. A Műhelyben a már kidolgozott és a kidolgozandó javaslatokat, a stratégiai feladatokat a legnagyobb eredményesség és a legkisebb befektetés szerint rangsoroltuk. Az alábbiakban ezt a sorrendet követjük.

4.1. Demográfiai stratégia kidolgozása

A népesedés jól láthatóan nem pusztán demográfiai téma, hanem család- és társadalomlélektani, társadalompedagógiai, társadalomszervezési, teológiai és egyéb vonatkozású kérdéskör, amely a szülőpár és közössége szellemi, lelki, spirituális állapotától a gazdasági és más létfeltételekig a probléma sokrétű megértését igényli. A koherens és szektorokon átívelő cselekvés megszervezéséhez hosszútávú **mikro- és makroszintű nemzetstratégia kidolgozására van szükség**, „amelynek középpontjában a népesség egészséges fizikai, szellemi és lelki állapotának megteremtése, fenntartása és fejlesztése áll” (KONCZ 2014: 394).

Ahhoz, hogy ezt a hatalmas feladatot kezelhetővé tegyünk, egy szakma- és ágazatközi, területi egyeztetéssel elkészülő stratégiára van szükség.¹³ Rendszeres nemzeti szintű, koordinált, ágazatközi egyeztetések híján kevésbé várható el, hogy

egy komplex, koherens, egy irányba mutató törvénykezési és intézkedési sorozat megvalósulhasson, ahogy erre évtizedekkel ezelőtt például Fekete Gyula rámutatott, és Szakértői Műhelyünk 2015 óta szorgalmaz (BENDA 2015: 186).

Ebben a komplex megközelítésben helyet kap a családi kohézió növelése, a szeretetkultúra újraépítése, a közösségek támogató erejének felszabadítása és az új életpályamodell kidolgozása, amely tudományos megalapozottsága mellett széles politikai és társadalmi támogatást élvezhet. **A stratégia egyes elemei más-más társadalmi réteg számára nyújthatnak megoldást a gyermekvállalás növelésében**, így fejtve ki a társadalom egészét átfogó hatásukat. A sikeres nemzeti stratégiában nem mellékes tényező a társadalmi folyamatok szinergiába rendezésének szükségessége, és a költséges improvizációk keretek közé szorítása.

Ebben a stratégiában kellene mérlegelni a következő történelmi dilemmákat:

- » Amelyek a XX. század elejétől megindult női munka és a gyermekvállalás kérdését övezik.
- » Az elmúlt évtizedekben létrejött, globalizáció okozta társadalom- és családromboló hatásokat.
- » A fizetett termelőmunka és az otthon végzett „láthatatlan” munka társadalmi elismerésének kérdéskörét.
- » Hazai és nemzetközi szintén egyaránt vitatott a női foglalkoztatás kiterjesztésének befolyása a termékenység alakulására.

13 Egy ilyen stratégia hiánya azért is szembeötlő, mert számos stratégiával rendelkezünk: Duna Régió Stratégia, Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia I–II., Egészséges Magyarország 2014–2020, Egészségügyi Ágazati Stratégia, Nemzeti Ifjúsági Stratégia, Fokozatváltás a felsőoktatásban stratégia, Köznevelés-fejlesztési stratégia, és még sorolhatnánk.

- » A gyes, a gyed értékelését, hiszen óriási jelentőségű és költségvetésű intézményekről van szó.¹⁴
- » A sokgyermekes családok jövedelmi helyzetét, elszegényedési kockázatát.
- » A bölcsődebe lépés optimális és kívánatos idejének és minőségi működtetésének mérlegelését
- » A családi kohézió helyzetét és erősítésének feltételeit, módszereit.
- » Hasonlóképpen számba veendők a népességfogyás rövid, közép és hosszú távú következményei vagy a nagycsaládok életfeltételeinek megteremtésére vonatkozó társadalompolitikai feladatok, és még sorolhatnánk napjaink égető dilemmáit.

4.2. Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium

Ahhoz hogy kidolgozásra kerüljön egy ilyen nemzeti demográfiai, családmentési, közösségfejlesztési stratégia, és a megvalósításhoz szervezeti garancia társuljon, nem nélkülözhető egy **elkötelezett és kompetens személyek irányítása alatt létrehozandó kiemelt kormány szerv**. Javaslatunk megegyezik az 1988. október 1-én – Kováts Zoltán és Fekete Gyula előterjesztése alapján – hozott MDF-határozattal: „A törvényhozó és a végrehajtó hatalom a legmagasabb szinten hozzon létre kellő intézkedési hatáskörrel rendelkező szervet egy átfogó népesedéspolitika megvalósítására.”¹⁵

Ahogy a 5. ábrán szemléltetjük, sürgősség és hatékonyság szempontjából ütemeztük a javaslatokat. Ezek közül a legsürgősebbnek a Család-

és Közösségfejlesztő Minisztériumot, az általunk egyéves munkával kidolgozott, előkészített „Hivatásos Szülők” életpályamodell bevezetését, a komplex demográfiai stratégia kidolgozásának elkezdését javasoljuk.

A célcsoport

A célcsoport megtalálásához két szempontot vettünk figyelembe. Az egyik figyelemre méltó tényező a minél nagyobb szülőlétszám elérése érdekében az életkor, a másik a fiatalok számdéka. Különböző elemzések évtizedek óta egybehangzóan jelezték, hogy évről évre jelentősen csökken a szülőképes korosztály létszáma, amely meghatározza a várható születéseket. Ezért – a keretfeltételek megteremtése mellett – az egyik legsürgősebb feladatnak a 35 éves kort betöltött nagyobb létszámú generációk támogatása tűnik. Hogy pontosan ismerjük élethelyzetüket, gondolkodásukat, 2017-ben reprezentatív vizsgálatot végeztünk a korosztály gyermekvállalási hajlandóságának megismerésére.¹⁶

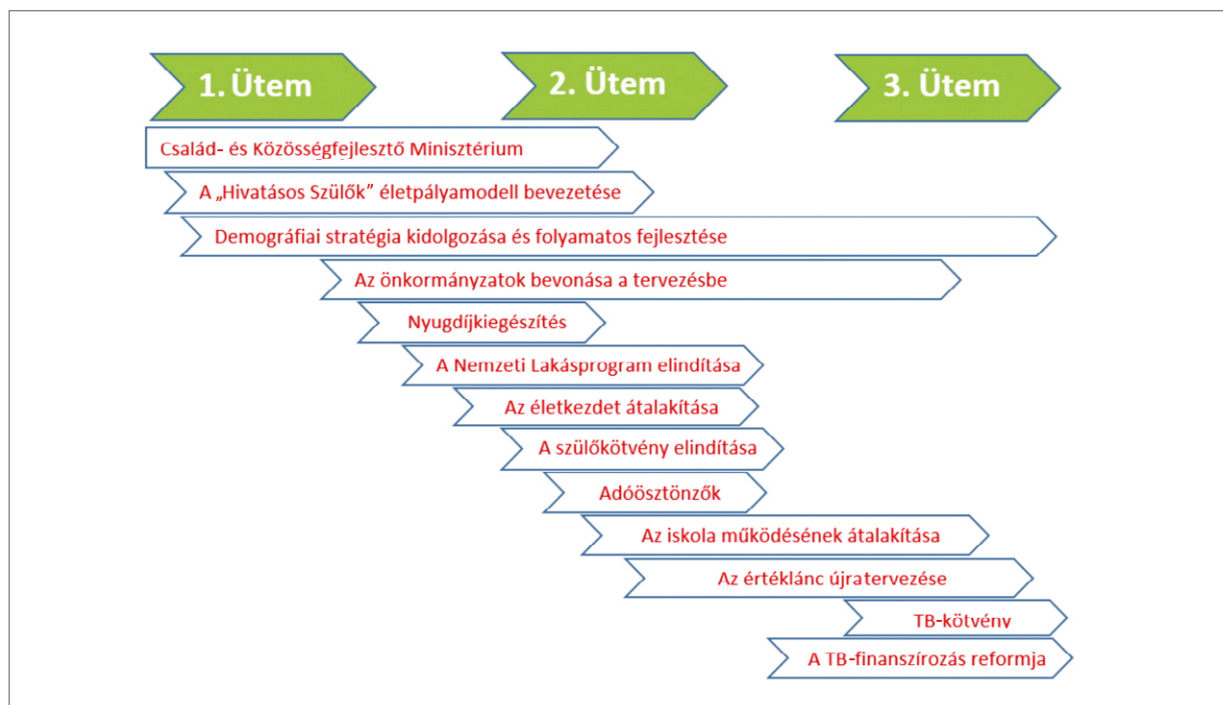
Láttuk, hogy a fiatalok háromféle életpályamodellt követnek:

- » **5%-uk csak karrierben gondolkozik**, és nem tud, vagy nem akar családot alapítani; (Ez a csoport megteheti, lehetősége van rá.)
- » **70%-uk együtt vállalja a családi és a munkahelyi feladatokat**; (Ez a csoport is megteheti, bár komoly árat fizet érte)
- » **25%-uk csak a családjának szeretne élni**. (Ez a csoport annak ellenére sem élhet a számdéka szerint, hogy demográfiai szempontból ez volna a legfontosabb társadalmi érdekünk.)

14 Kutatásunkban szereplő nők súlyos feszültségnek élték meg a gondoskodási feladataik (részben: gondoskodási vágyuk) és a munkaerőpiaci kényszerek ellentmondását. Ám az, hogy mennyiben élik meg hátrányként vagy előnyként a munkaerőpiacról való kivonulást, nagyban függ attól, hogy milyen minőségű munkaerőpiaci pozíciókhoz férnek hozzá (KOVÁTS 2018: 126)..

15 Lásd: <http://nepesedes.hu/drupal/node/290> (Letöltés ideje: 2018.november 1.)

16 A kutatás részletes leírása a hamarosan megjelenő könyvben olvasható (BENDA 2018b).

5. ábra. A javasolt programok megvalósításának ütemezése

Láttuk, hogy sokkal nagyobb a mozgástér az eddig feltételezetttnél, és van még lehetőség az eredménnyel kecsegtető beavatkozásra. A **korosztály 25%-a, közel 400 ezer fő egyértelműen szeretne még gyermeket**. A tervezett gyermekek száma átlagosan 1,46. A magánérdek és a társadalmi érdek találkozásának feltételeit megteremtve tehát ma még komoly esélyünk van a népességfogyás lassítására és/vagy megállítására. A gyermek után vágyók véleménye alapján, **a tervek gyors végrehajtása esetén, néhány év távlatában, a jelenleg várhatóan felül nagyszámú újszülöttre (mintegy 130 ezer gyermekre) számíthatnánk**.

A másik figyelemre méltó tényező a célcsoport kijelölésében a nagycsaládosok száma, aránya a teljes populációban. Az 1. ábrán demonstrált termékenységszökkenés, amely kapcsán megállapítottuk, hogy a legnagyobb változást a négy- és többgyermekes családok csökkenése okozta, arra irányítja a figyelmet, hogy egyfelől a leg-

nagyobb tartalékot ennek a rétegnek a növelése jelentheti, másfelől kutatásunk rámutatott arra, hogy a 35 feletti generáció 25%-ában meg is volna erre a hajlandóság.

A létszám és a fiatalok szándéka alapján tehát a népességpolitika legfontosabb célcsoportjának a 35 év feletti korosztály azon tagjait látjuk, akik szeretnének még gyermeket vállalni a következő pár évben.

Nem mehetünk el ugyanakkor érzéketlenül emellett sem, hogy a nők, az édesanyák többszörösen túlterheltek a munkahelyi és gyermeknevelési feladatokkal, amit az összes releváns felmérés visszajelez (KOVÁTS 2018: 127).

Ha tehát emelni szeretnénk a termékenységi mutatókat a következő években, a legnagyobb mozgástér a négy vagy többgyermekes családok számának növelése felé vezet. Vagyis jelentős mértékben csökkenteni kell azoknak a családoknak a terheit, akik vállalják ezt a nemzetmentő feladatot.

6. ábra. A HISZÜK életpálya-modell várható hatásai

4.3. A „Hivatásos Szülők” (HISZÜK) életpálya-modell¹⁷

A különböző élethelyzetű fiatalokat (párkapcsolat nélküliek, egy-, két- vagy háromgyermekesek) más-más támogatási formával tudjuk megszólítani, amihez rugalmas támogató eszközrendszer szükséges. Ennek működési modelljét dolgoztuk ki részletesen a „Hivatásos Szülők” (HISZÜK) életpálya-modellben.

A HISZÜK modell néhány meghatározó eleme

- » **A programba bárki jelentkezhet**, és részt vehet a képzési folyamatban.
- » **A program, a meghirdetését követően újszülött gyermekekre érvényes, visszame-**

nőlegesen nem. Az újszülött lehet a harmadik vagy többedik a sorban.¹⁸

- Túljelentkezés esetén **az életkorban idősebb és a többgyermekes édesanyák, családok elsőbbséget** élvezhetnek.

- » Nem ellátási segély (gyes, gyed, csad, stb.), hanem **munkaviszony**. A munkakört, mint más munkahelyek esetében, szerződéses jogviszonyban lehet betölteni. Ehhez – a professzionális munkáltatók HR rendszere alapján – egy munkaköri, kiválasztási protokoll, teljesítményértékelési és előmeneteli rendszer stb. kialakítása szükséges.
- » A munkabér **méltányos** jövedelmet kell, hogy jelentsen a szülők számára, különben az elvárt hatás nem érvényesül.¹⁹
- » Az Országgyűlés által létrehozandó és elfogadásra kerülő, törvénybe iktatott Nem-

¹⁷ A HISZÜK életpálya-modell 2017. március óta a kormányzat rendelkezésére áll.

¹⁸ A program fontos célja a nagycsaládosok számának, arányának növelése.

¹⁹ A számításokat Monostori András készítette.

zeti Népesedési Stratégia²⁰ intézkedési tervének megfelelően **évente tervezhető lenne a programba befogadást nyert családok száma** régiók, megyék, települések szerint.

- » **A gyermek első évében csak az édesanya** veheti igénybe, mellette – részfoglalkozásban sem – vállalhat más munkát.²¹ (Kivételt tehető nem várt élethelyzetek esetén.)
 - A második évtől folytathatja más családtag is a gyermek gondozását (apa, szülők testvére, nagyszülő), ha megfelel a kritériumoknak. A programhoz felmenő és oldalági rokonok is csatlakozhatnak.
- » A programba belépő édesanyák (az első évben), második évtől a gyermekek gondozását végző személy a legkisebb gyermek három éves koráig más munkát nem vállalhatnak, és a (választható modulokból álló) tréningeken, képzésben részt kell venniük.²²
- » **A családtámogató szolgálat folyamatosan válogatja, képi és támogatja a HISZÜK-programba jelentkezőket.**

megszakította vagy gyengítette a generációk szolidaritását. Az egyének számára olyan láttszatot kelt, hogy gyermek felnevelése nélkül is meg lehet élni idős korban. Hozzájárult közgondolkodás individualizálódásához, csökkentette a gyermekvállalási hajlandóságot, és a kevesebb munkában eltöltött év következtében éppen azt a társadalmi réteget diszkriminálja, amely a legtöbb gyermeket nevelte fel.

Mivel a generációk közötti arányok eltorzulnak, a rendszer nehezen fenntartható. Nem indokolt, hogy az a társadalmi réteg viselje a teljes populáció nyugdíjának a kitermeléséhez szükséges terheket, amelyik felneveli utódait, és mindennek tetejébe mind a munkapiacra, mind nyugdíjas korában hátrányos helyzetbe kerüljön.

Az egyensúly helyreállítása, a diszkrimináció megszüntetése és a fenntartható nyugdíjrendszer fokozatos kialakítása érdekében **egy olyan megoldás indokolt, amely figyelembe veszi a felnevelt gyermekek számát is.** A nyugdíjak három generációs megalapozásához több modellt is bemutatunk könyvünkben.

4.4. A gyermeknevelés elismerése a nyugdíjban²³

Az állami nyugdíjrendszer kiépülése – bármilyen abszurdnak tűnik – bizonyos értelemben káros hatású volt a gyermekvállalásra, mert

4.5. Nemzeti lakásprogram²⁴

Hazánkban – nemzetközi összehasonlításban – sokszor túl kevés lakás épült, és a fizetésekhez képest túl magas áron. Ez hátráltatja

²⁰ Kidolgozásra szorul.

²¹ A gyermek első életévében az édesanya gondoskodása az optimális a csecsemő egészséges fejlődéséhez.

²² A munkavállalás elvonja a szülő figyelmét a csecsemőtől, ezért indokolt ennek tilalma. Ha egy édesanya inkább a munkáját választja, természetesen megteheti, ahogy eddig is tette, más támogatási formát igénybe véve. A hivatásos szülőség *kizárólagos* főállás, amely biztosítja a megélhetést. Arra lehetőség van, hogy 1 éves kor fölött átvegye más családtag a főállású munkaviszonyt. (BENDA 2016)

²³ Írták: Botos Katalin, Botos József, Giday András, Szegő Szilvia; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Bacsó Anna, Báger Gusztáv, Csomós József, Fekete Gyula, Jáky Miklós, Monostori András, Szabadkai Antal, Szabó Ildikó, Tóth I. János

²⁴ Készítette: Csomós József; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Bacsó Anna, Giday András, Hegedűs László, Jáky Miklós, Lőrincz Kálmán, Lőrinczné Máthé Gizella, Monostori András, Rainer Péter, Szabadkai Antal, Szabadkai Attila, Szegő Szilvia, Szoboszlai Attila, Szvitek Attila Imre, Volentics Vera.

a fiatalok lakáshoz jutását és – sok más tényezővel együtt – a gyermekek megszületését. A helyzet megoldására gyakran felmerülő javaslat egy bérlakásépítési program, ehelyett mi egy **államilag támogatott lízingprogramot javaslunk a települési önkormányzatok és az érdekelt munkáltatók részvételével.**

Olyan megoldást szeretnénk, amely lehetővé teszi, hogy a lakások, a jövedelmek, a lakás és hitelpiac összehangolása esélyt adjanak – minden kereső háztartásnak – minden kereső háztartásnak (megtakarításai és bankkölcsön segítségével) – lakástulajdonossá válni vagy lakást bérelni, illetve ezt a családnagyság változásához igazítani. Ugyanakkor, arra törekszünk, hogy a hagyományos kaláka az érintett fiatalok saját tevékenységére is építő, az emberek közötti szolidaritást, segítőkészséget erősítő, a társadalmi kohéziót fokozó modern formái is hozzájáruljanak céljaink eléréséhez.

Munkánk során megkülönböztetett figyelemmel voltunk az 1977–1982 között született Ratkó-unokák nagy létszámú, még szülőképes korú korosztályának igényeire. **Olyan támogatások kialakítását látjuk indokoltnak, amelyek minden korcsoport gyermekvállalását segítik, azonban a 35–45 éves korosztály számára különösen vonzóak.**

4.6. Szülőkötvény²⁵

A több gyermeket nevelő szülők méltánytalanul hátrányos jövedelmi helyzetben vannak egész életükben, ami őket még nyugdíjas korukban is elkíséri. A kettőnél több gyermek felnevelésével ez a hátrány többszöröződik. Ennek a méltat-

lan helyzetnek a nyugdíjas időszakra vonatkozó egyik megoldását jelentheti a szülőkötvény.

A szülőkötvény egy kiegészítő nyugdíjjáradék biztosítása az állam részéről, amely a gyermekek születésétől kezdve éves rendszerességgel egy kötvényalapba kerül. A kötvényszámlán állami garanciával évenként jóváírt támogatások összege 18 éven keresztül növeli a kötvényszámla összegét. A számlára más is befizethet (pl. cafeteria-elemként, SZJA 1%, családi előtakarékoság).

Az intézmény több szempontból hordoz előnyöket. **Egyrészt a szülő nyugdíjba vonulásáig nem terheli a költségvetést, másrészt a szülő, család, támogatók által történő befizetések növelhetik az állam rendelkezésére álló pénzeszközöket, harmadrészt beváltáskor a szülők nyugdíjas éveiben kiegészítő jövedelmet nyújt a szülők számára,** amelynek egy része minden bizonnyal felhasználható lehet az unokákra való költekezés során. **Negyedrészt a gyermeknevelésre fordított láthatatlan munka értékének kifejezése biztonságosabb jövőképet nyújthatna a gyermekeket nevelő fiatal szülők számára is.**

A szülőkötvény a felnevelt gyermekek számától függően biztosíthatja az állam által jegyzett és a család, támogatók által befizetett, kamatoztatott összegből a kiegészítő járadék fizetésének lehetőségét a szülő nyugdíjba vonulását követően 15 évig.

4.7. A gyermekvállalás ösztönzése adócsökkentéssel²⁶

A nemzetközi gyakorlat bemutatása után a tanulmány ismerteti a jelenlegi családi adókedvezményeket, és újabb lehetőségeket fogalmaz meg. Az

25 Írta: Monostori András; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Bacsó Anna, Csomós József, ifj. Fekete Gyula, Giday András, Jáky Miklós, Kükedi Zsolt, Szabadkai Antal, Szabadkai Attila, Szegő Szilvia, Szvitek Attila Imre.

26 Írta: Szabó Ildikó; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Báger Gusztáv, Giday András, Monostori András, Szabadkai Antal, Szegő Szilvia, Szoboszlai Attila, Szvitek Attila Imre.

adórendszer három kiemelt csoportja: a gazdálkodó szervezeteket, a lakosságot és a fogyasztást terhelő adók. **A gazdálkodó szervezetek esetében az önfoglalkoztatók adókönyvítésének lehetne születéstámogató hatása, az SZJA tekintetében az adminisztrációcsökkentés segíthetne, az ÁFA-csökkentés bizonyos termékek esetében pedig a családok költségeit csökkenthetné.**

4.8. A gazdasági értéklánc újragondolása²⁷

A társadalom működőképességének fenntartását szolgáló, gyermekeket nevelő szülők befektetett munkája nem fejeződik ki kellően a gazdaságijövedelem-áramlási folyamatokban, ami veszélyezteti a fenntarthatóságot, lassítja és eltorzítja a gazdaság fejlődését, és téveszméket alakít ki a társadalmi hasznosság fogalmáról.

Ha valaki egyedül él, vagy kevesebb gyermeket nevel, több időt tud munkával tölteni, ezáltal magasabb jövedelemre tehet szert. **A gazdagabb társadalmi csoportok, az egyedül élők fogyasztói kosara más, mint a gyermekeké. Mivel a családokat kiszolgáló termelési ágazatokba kevesebb fogyasztói igény áramlik, az egyedül élők pedig inkább a luxustermékeket vásárolják (utazás, autó, tőzsde stb.) átalakul a gazdaság, eltorzul a termelési szerkezet. Újra kell tehát gondolni a gazdasági részfolyamatokat, és az adórendszer segítségével átalakítani az értéklánc kapcsolódási pontjait.**

4.9. Társadalombiztosítási kötvény²⁸

Napjainkban a fiatal anyák többsége tart a gyermekvállalást követő állásvesztéstől és az ezzel járó nyugdíj- és egészségbiztosítás nélküli időszak hátrányos következményeitől. Még gyermekeik megbetegedése esetén is fenyegeti őket a munkanélküliség lehetősége, amennyiben a munkaadó hosszabb ideig nem számíthat a munkájukra. Az ilyen esetek arra hívják fel a figyelmet, hogy a gyermekvállalást a létbiztonság hiánya is akadályozhatja, nem csak a közvetlen anyagi okok. Szükséges lenne ezért a szülőket az ilyen bizonytalanságtól mentesíteni. A javasolt megoldás lakossági előtakarékoskodás révén megvalósítható.

A Társadalombiztosítási kötvény a minimálbér szintjén garantálná a nyugdíj- és egészségbiztosítást. A kötvény (egy időszak [hónap, év] minimálbérre vonatkozó biztosítási jogosultsága), megvásárolható lenne az adott évi közterhek figyelembevételével, és állásvesztés esetén – például öt-hat év múlva – a kötvény beváltható lenne az évi minimálbér összegére érvényes szolgálati időre és egészségbiztosítási ellátásra. Egy ilyen öngondoskodó mechanizmus bevezetése megszállódhatná a gyermekes családok létbiztonságát.

4.10. A társadalombiztosítás finanszírozása²⁹

Ma Magyarországon a gazdasági érdekvédelmi szervezetek (VOSZ, Kamara) szerint a gazdaság

27 Írta: Benda József; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Báger Gusztáv, Botos József, Botos Katalin, Csomós József, Fekete Gyula, Giday András, Kükedi Zsolt, Lázár-Fülep Tímea, Lőrincz Kálmán, Monostori András, Szabadkai Antal, Szabadkai Attila, Szabó Ildikó, Szegő Szilvia, Szoboszlai Attila, Szvitek Attila Imre, Varga Csaba.

28 Írta: ifj. Fekete Gyula; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Báger Gusztáv, Giday András, Szabadkai Antal, Szabó Ildikó, Szegő Szilvia, Szvitek Attila Imre.

29 Írta: Árva László, Mádi László; az alkotómunkában részt vevő szakértők: Báger Gusztáv, Giday András, Szabadkai Antal, Monostori András.

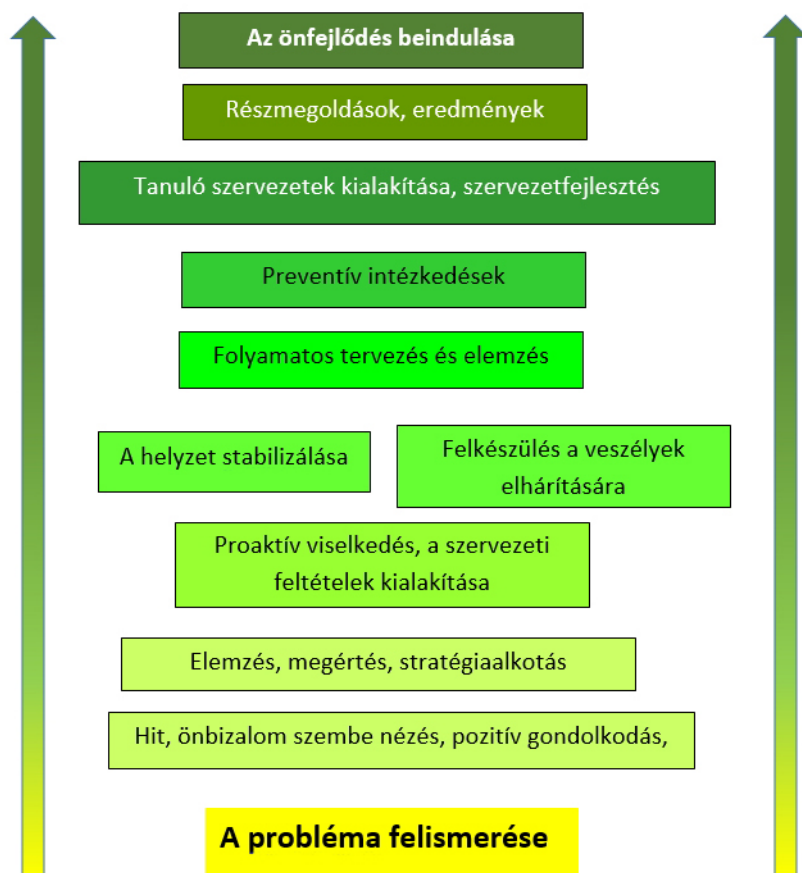
egyik legnagyobb gondját részben a túlzottan magas közterhek jelentik, amit a következő években, a keresőképes lakosság demográfiai okokra visszavezethető csökkenése tovább fog súlyosbítani.

Tanulmányunkban nemzetközi adatok felhasználásával bizonyítottuk, hogy a magyar béreket terhelő elvonások – világméreteken tekintve is – magasak. A béreket terhelő (ám már csökkenő) közterhek is megnehezítik a béremeléseket, a bérek felzárkóztatását Európához – ami pedig a munkaerő nagymértékű és gyorsuló elvándorlásához vezet. Bár nyilvánvaló, hogy az elvándorlást megállítani nem lehet, de – állás-

pontunk szerint – stratégiai érdekünk ennek fékezése.

Nemzetközi példák áttekintése nyomán **egy olyan vegyes (részlegesen fiskalizált) rendszert javasunk, amely egyfelől a központi költségvetésből, másfelől a munkavállalók és a munkaadók befizetéseiből lenne fedezve.**

Az életszínvonal fontos része az egészségügyi ellátás és a nyugdíj, ezért a társadalombiztosítás bevételei az új vegyes (fiskalizált) modellben sem csökkenhetnek. Hosszabb távon lehetne növelni a költségvetés részesedését a munkabérekre terhelt elvonásokkal szemben.

7. ábra. A problémamegoldás folyamata

5. Várható eredmények

Egy komplex, szinergiába rendeződő és széles társadalmi csoportokat megmozgató, kellően ütemezett stratégiai cselekvéssorozat esetén várhatjuk, hogy megváltozik a születések számának trendje. Egy ilyen stratégia hívószavai közé az innovatív megoldások, a paradigmaváltás, az új megközelítés, a társadalmi folyamatok családbarát átalakítása tartozik. Ennek folyamatát szemlélteti a 8. ábra.

Befejezésül annyit szeretnénk jelezni, hogy első kötetünkben csak néhány fontos, nagyrészt

ismert kérdéskörre kerestük az új vagy részben új válaszokat. Következő kötetünkben egy majdani stratégia építőelemeiként újabb szakterületek és nézőpontok mutatkoznak be, amire egyrészt azért van szükség, hogy értékeljük a folyamatosan bővülő családbarát intézkedések sorát, másrészt azért, hogy tovább építsük a hidat egy gyermek- és családbarát Magyarország felé, amelyben az állam, a családok és közösségek szinergiába rendeződő együttműködése a kulcs a népességfogyás megállításához.

8. ábra. Egy komplex demográfiai stratégia várható hatása

Hivatkozások

- BÁNKUTY Tamás (2015): *Új Baby Boom. A középosztály gyermekvállalási forradalma*. NGM, Budapest.
- BENDA József (2015): *A szakadék szélén. A népességfogyás okai és megállítása*. Budapest. https://publiobox.com/hu_HU/a-szakadek-szelen
- BENDA József (2016): *Gyermekek. A demográfiai krízis és a gyermekkori szocializáció*. Valóság 1.
- BENDA József (2017): *35 plusz. A 35-44 éves korosztály gyermekvállalása*. Kézirat.
- BENDA József (szerk.) (2018): *Jövünk a gyermek. Adalékok a népességyarapodás társadalmi programjához I*. Kézirat, kiadása folyamatban.
- BENDA József – BÁGER Gusztáv – FARKAS Péter – UGRIN Emese – VÁRFALVI Marianna – VARGA Csaba (2016): *200 szakértő javaslatai a népességfogyás megállítására*. Kézirat.
- BOWLBY, John (2009): *A biztos bázis, a kötődélmélet klinikai alkalmazásai*. Animula, Budapest.
- COLE, Michael – COLE, Sheila R. (1997): *Fejlesztélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- DEMÉNY Pál (2016): *Népességgazdaság a közjó szolgálatában*. KSH-NKI, Budapest.
- FARAGÓ Tamás (2011): *Bevezetés a történeti demográfiába*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- FEKETE Gyula (1992): *Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról*. Püski Kiadó, Budapest.
- HARRIS, Nadine Burke (2018): *How childhood trauma affects health across a lifetime*. https://www.ted.com/talks/nadine_burke_harris_how_childhood_trauma_affects_health_across_a_lifetime/transcript?source=facebook&language=hu (Letöltés ideje: 2018. november 26.)
- [Szerző nélkül] (2016): *Demográfiai lejtő: egy sorban a polinéz szigetekkel*. HVG május. 4. https://hvg.hu/hetilap/2016.19/201619_demografiai_lejto_magyarorszag_egy_sorban_egy_polinez_szigettel. (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- JÓZAN Péter (2005): *Jelentés a demográfia állapotáról és a népesedési viszonyokról*. Kézirat.
- KAPITÁNY Balázs (2014): *Kihívások és megoldások, a rugalmas népesedéspolitika lehetőségei Magyarországon*. <http://www.nepesedesike-rekasztal.hu/files/2014nov/Kapitany%20Balazs.pdf> (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- KAPITÁNY Balázs (2017): *Mérsékelt baby boom: mi történik a felszín alatt? Figyelő Online március 13.* http://csalad.mandiner.hu/cikk/20170313_kapitany_balazs_mersekelt_baby_boom_mi_tortenik_a_felszin_alatt (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- KAPITÁNY Balázs – SPÉDER Zsolt (2017): *Hitek, tévhitek és tények a népességcsökkenés megállításáról*. Demográfiai kihívások és kezelési lehetőségeik. In: JAKAB András – URBÁN László (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest. 177–190.
- KONCZ Katalin (2014): *Nők a politikai hatalomban 1990–2014*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- KONCZ Katalin (2018): *A gyermekvállalás társadalmi, gazdasági háttere*. Kézirat.
- KOPP Mária (szerk.) (2008): *Magyar lelkiállapot 2008*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS András (2016): *Új csodaszerekkel állítanak meg a népességfogyást*. Origo július 14. <http://www.origo.hu/itt-hon/20160714-uj-csodaszerekkel-allitanak-meg-a-nepessegfogyast.html> (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- KOVÁTS Eszter (2018): *Nőügyek 2018*. Friedrich Erbert Stiftung, Budapest.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2011): *Gyermekevállalás és gyermeknevelés*. Budapest.
- MOLNÁRNÉ VÉNYIGE Júlia (1985): *Női munka és a társadalmi munkaszervezet*. In: KONCZ Katalin (szerk.): *Nők és férfiak*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- NEMZETI FEJLESZTÉS (2030): *Magyar Közlöny 2014/1.* http://www.terport.hu/webfm_send/4616 (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- POKOL Béla (2015): *Európa végnapjai, a demográfiai összeroppanás következményei*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- PONGRÁCZ Tiborné (2011): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. KSH-NKI, Budapest.
- RANSCHBURG Jenő (1993): *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Integra-Projekt Kiadó, Budapest.
- SZÁNTÓ Zsuzsa-SUSÁNSZKY Éva (2013): *Magyar lelkiállapot*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- SZUROVECZ Illés (2016): *Még a konyhából is kiengedik a nőket, csak szülnének már*. <https://abcug.hu/meg-konyhabol-kiengedik-noket-csak-szuljenek-mar/> (Letöltés ideje: 2018. október 26.)
- VARGA Csaba (2018): *Új Aranykor kapujában*. SKI (Ebből kiemelten a család új értelmezése és a szeretetcsalád visszatartása.)
- VUKOVICH Gabriella (2000): *A népesség reprodukciójának, a népességszám alakulásának és befolyásolásának kérdései*. In: CSEH-SZOMBATHY László: *Nepesedés és népességgazdaság*. KSH-NKI, Budapest.
- [Szerző nélkül] (2014): *Történelmi lejtőn*. Magyar Hírlap Online április 2. <http://www.magyarhirlap.hu/tortenelmi-lejton> (Letöltés ideje: 2015. november 5.)

Melléklet

Népesedési alapadatok változása 1980 és 2017 között³⁰

Megnevezés	1980	2017	Változás
Népesség száma, január 1. (ezer fő)	10709	9798	-911
Élveszületések száma	148 673	91 577	-57 096
Élveszületés ezer lakosra	13,9	9,4	67,6%
Halálozások száma	145 355	131 674	-13 681
Halálozás ezer lakosra	13,6	13,5	99,3%
Csecsemőhalandóság ezer élveszülöttre	23,2	3,6	15,5%
Házasságkötések száma	80 331	51 805	-28 526
Házasságkötés ezer lakosra	7,5	5,3	70,7%
Válások száma	27 797	19 552	-8245
Válás ezer lakosra	2,6	2,0	76,92
Terhességmegszakítások száma	80 882	30 439	-50 443
Terhességmegszakítás száz élveszülöttre	54,4	32,7	60,1%
Születéskor várható átlagos élettartam (év)			
Nő	72,7	79,21	6,51
Férfi	65,45	72,43	6,98
Természetes szaporodás, fogyás	3318	-40 097	-43 415
Természetes szaporodás, fogyás ezer lakosra	0,3	-4,1	-1366,7%

30 Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltés ideje: 2018. július 5.)